

SÜLI ATTILA

A SZÉKELY HATÁRŐRZÉS ÉVSZÁZADAI**Tudományos konferencia, Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum,
2013. szeptember 20.**

2012 és 2014 között egy kevésbé ismert, bár Erdély történelmében nagyon fontos esemény jubileuma van: az erdélyi – ezen belül a székely – határőrség létrehozásának 250 éves évfordulója. 1762–1764 között a határvédelem megszervezése céljából 3 székely ezredet hoztak létre: a 14. (1. székely) és 15. (2. székely) gyalogos határőr regimenteket és a 11. (székely) határőr huszárezredet. A tudományos konferencia igénye Csikány Tamás kezdeményezésére merült fel, elképzelését a Székely Nemzeti Múzeum azonnal felkarolta. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a szervezők nemcsak a szigorú értelemben vett székely határőr korszakra fókuszáltak (1762–1850), hanem a székelységnek az állampalapítás óta 1945-ig betöltött határőr és honvédő szerepére.

A konferencia előadóit és résztvevőit *Demeter László* muzeológus, Erdővidék Múzeumának vezetője köszöntötte a házigazda nevében. Kifejtette, hogy a konferencia a Székely Nemzeti Múzeum és a Nemzeti Közzolgálati Egyetem közös rendezvénye, létrejöttéhez a Nemzeti Közzolgálati Egyetem európai uniós pályázati forrást nyert.

Ezt követően *Tamás Sándor*, Kovászna Megye Tanácsának elnöke üdvözölte a konferencia megszületését. Tamás Sándor emlékeztetett arra, hogy a székelység, amelynek 1000 éves katonai múltja van, hagyományaihoz feltétlenül ragaszkodik. Ezzel összhangban döntés született arról, hogy Kovászna megye és Sepsiszentgyörgy városa a jövőben létre kívánja hozni a székely határőrség múzeumát Sepsiszentgyörgyön, a 11. (székely) huszárezred egykori parancsnoki épületében. Ehhez az anyagi erőforrások rendelkezésre állnak, a konferencia előadójától elsősorban szakmai segítséget kér.

Csikány Tamás felszólalásában hangsúlyozta, hogy a székely történelem a magyar történelem szerves részét képezi, így a konferenciát szívügyének tekinti. A Nemzeti Közzolgálati Egyetem európai uniós pályázatot nyert a tehetség gondozásra és a konferencián való részvételre. Ennek alapján a folytatásra is lát esélyt. A székely határőrség múzeumának létrehozását feltétlenül támogatja, és a kért szakmai segítségnyújtásra készek.

Először *Bordi Zsigmond Lóránd*, a Székely Nemzeti Múzeum volt régésze tartott előadást, „Délkelet-erdélyi határvédelmi stratégiák a XII–XV. században” címmel. Bordi Zsigmond Lóránd szakított a közismert tétellel, hogy a székelység, mint erdélyi ősnemzetség, már Szent István király kora óta védte Erdély határait. Bár a kora középkor időszakából nagyon kevés forrás áll rendelkezésünkre, a korabeli várak régészeti feltárása és földrajzi elhelyezkedése egyértelműen bizonyította, hogy nem határvédelmi célokra épültek. A XI–XII. századokban ugyanis – ellentétben a későbbi gyakorlattal – nem a szorosokat, hanem a mögöttes területeket védték. Ezt támasztja alá az is, hogy az egykori római katonai táborokban jelentős mennyiségű magyar leletanyag került elő, amely az előadó szerint egyértelműen bizonyítja, hogy a magyar határvédelem erre épült a XII. században. Ezen még a Német Lovagrend XIII. század eleji barcasági betelepítése – mellyel párhuzamosan történt a székelység beáramlása a későbbi székeik területére – sem változtatott, mivel a várak szintén nem töltöttek be határvédelmi funkciót. Ők szintén a római erődökre támaszkodtak, bár ezt a védelmi rendszert rövidesen szükségtelenné tette a magyar királyság keleti expanziója és a kunok megértése. Változást a tatárjárás hozott, melynek hatására új várak épültek, amelyek már tényleges határvédelmi funkciót is elláttak. A XV. század első felében a török betörések nyomán újabb várak épültek. Az Erdélyt védő várrendszer a XVIII. század elejére elveszítette jelentőségét, szerepét rövidesen az erdélyi határőrezredek vették át.

A következő előadó, *Cserey Zoltán* Háromszék XVIII–XIX. századi történetének, ezen belül pedig a katonai (határőri) és polgári vezetés kapcsolatának neves kutatója. Előadásának címe, „A háromszéki székely határőrök részvétele az 1788–1791-es osztrák–török háborúban” szürke

folta a hadtörténetírásnak. Az előadó felvázolta a határőrségnek, mint öfenntartó katonaságnak a társadalmi és gazdasági háttérét. A három székely ezred feladata békeidőben határrendészeti volt, amely elsősorban a csempészet és a járványok behozatalának megakadályozásában merült ki. A regimentek első hadszíntéri mozgósítására a bajor örökösödési háború folyamán került sor (1778–1779), bár itt tényleges harci cselekményben nem vettek részt. Ennél súlyosabb volt azonban II. József török háborúja (1788–1791), amely során Erdély határvidéke is hadszíntérré vált. A székely határőrök a szorosokban erődítési munkálatokat végeztek, és az ő feladatuk volt a török betörés kivédése. Bár a török csapatok a havasalföldi vajdával együttműködve betörték a Nagyfejedelemség területére, a székely ezredek kiválóan vizsgáztak, különösen a huszárok közbelépése volt hatékony. A támadás célja a Portától függő vazallus erdélyi fejedelemség feltámasztása volt, ehhez azonban belső támogatottságot nem sikerült szerezni. Cserey Zoltán felhívta a figyelmet arra a kevésbé ismert tényre, hogy a székely határőrvidék lakossága mind emberéletben, mind javakban nagyobb veszteséget szenvedett, mint az 1848–49-es szabadságharc alatt.

Szem Géza a Nemzeti Közzolgálati Egyetem doktorandusza „A székely határőrvidék statisztikája a XIX. század első felében” című előadásában az 1803. és 1830. évi statisztikák adatainak összehasonlító elemzését végezte el. A statisztikák az ezredek hadkiegészítési területeinek népességi és gazdasági adatait mutatták. A regimentek létszáma általában kisebb volt a serezezekénél. Nagyon figyelemre méltó az összeírások végső következtetése: a székely szorgalmas nép, de túlságosan ragaszkodik a hagyományaihoz. Gazdálkodása elsősorban önellátó, az árutermelés csak a kisebb mértékű fakeskedelemben realizálódott. A statisztika szerzője a nép jóléte érdekében állami beavatkozást sürgetett.

Csikány Tamás, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára a székely ezredeknek a napóleoni háborúkban való szereplését elevenítette fel. „A Székelyek az austerlitz-i csatában, 1805. december 2-án” címmel tartott előadásban szakzerű hadtörténeti elemzést hallhattunk a csata lefolyásáról, olykor könnyed, anekdotázó hangvételben. A harcok folyamán a székely gyalogezredek keményen helytálltak, állományuknak kb. kétharmadát elvesztették. Ennél kisebb volt a székely huszárok vesztesége, akik kis híján a francia császárt is elfogták. Az előadás végén Csikány Tamás ismertette az austerlitz-i hagyományörzés történetét, melyben mind a magyarországi, mind a székelyföldi csapatok tevékeny szerepet vállaltak.

A szünet után e sorok írója az 1848. április 26–27-én történt uzoni események háttéréről és következményeiről beszélt. („Két mozgalmas nap Háromszéken 1848. április 26–27. Adatok az uzoni események történeti háttéréhez”). Az uzoni események kiemelt szerepet játszottak Háromszék későbbi történéseiben, hatással voltak a székely ezredekkel a délvidéki hadszíntéren számoló magyar kormányzatra. Az előkerült újabb források szerint nem tarthatók a köztudatban gyökeret vert következtetések, melyek szerint a mozgósított négy századot az itáliai hadszíntérré akarták vezényelni, illetve az elszállításra tervezett 1515 db fegyvert a székelyek ellenében tervezték felhasználni. Az uzoni parancsmegtagadás és engedetlenségi mozgalom későbbi hatásai kérdéséhez kapcsolódott volna a neves helytörténész, Demeter Lajos előadása is, aki azonban a betegsége miatt nem tudta azt megtartani.

Kaiser Ferenc, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem docense „A magyar királyi Csendőrség szerepe a székelyföldi határőrzésben” címen tartott előadást. Ennek alapján átfogó képet nyerhettünk a csendőrség dualizmuskori felállításának háttéréről, valamint a szervezet történetéről. Bár a francia eredetű csendőrséget Magyarországon a szabadságharc leverése után hozták létre, a kiegyezést követően – Erdélyt kivéve – megszüntették, azonban a helyette létrehozott megyei pandúr rendszer gyengesége, valamint az erdélyi csendőrség hatékonysága miatt maga Tisza Kálmán miniszterelnök szorgalmazta újbóli felállítását. A közbiztonság fenntartása mellett a csendőrség feladatai közé tartozott a csempészet és a szerb és román rölapok behozatalának megakadályozása is. A csendőrség szakképzett tisztí és altisztí állományát 1914-ben bevonultatták a hadsereghez, ami a szervezetet jelentős mértékben gyengítette. A csendőrség 1918-ban szétesett, állományukat Csehszlovákiában átvették, Romániában azonban nem. Így a Horthy-korszak csendőrségében számos erdélyi – székely – származású egyén szolgált, ők képezték az összlétszám egyharmadát. Az 1940-es évektől, a területi revízió után ismét felerősödött a csendőrség határőrzési funkciója. A szervezetet 1944-ben a szovjet csapatok ellenében is bevetették, amely érzékeny veszteséget okozott az állományában.

Emellett megalakult a tábori csendőrség, amelynek soraiban szintén számos székely származású egyén szolgált. A csendőrséget 1945-ben végleg feloszlatták.

Soós Péter a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktoranduszaként „A székely határőrök kézi lőfegyverei” címmel tartott szemléletes előadást. Ismertette a székely határőrezredek számára rendszeresített elöltöltős kézi lőfegyverek típusait, azok működési elvét, hatékonyságát és a harcászatban való alkalmazásukat. Külön kitért az 1840-es évektől kezdődő átfegyverzésre, az-az a perkussziós zárra való átállásra. Az utóbbi azért is fontos, mert 1848–1849-ben a székely határőrezredek és a belőlük szervezett honvédszászlóaljok már túlnyomórészt ilyen típusú fegyverekkel harcoltak. Ezt követően Soós Péter egy rövid, vázlatos fegyvertörténeti ismertető után az 1942-ben szervezett székely határőrség kézi lőfegyvereinek bemutatására tért át. Az utóbbi ismétlőpuskák-ból, öntöltő pisztolyból, golyószórókból, géppuskából, géppisztolyból, nehézpuskából és gránátvetőből állt.

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a szervezők egy tartalmas, új kutatási eredményeket bemutató szakmai rendezvénnyel emlékeztek meg a jeles évfordulóról. A folytatás mindenképpen indokolt, mert az időkeret rövidege miatt számos téma (például a székely határőrség létrehozásának körülményei, az 1848–49. évi szabadságharc és a második világháború alatti események) nem került kifejtésre. Az utóbbi azonban semmit sem von le a szervezők érdemeiből és a konferencia színvonalából. A rendezvény társadalmi visszhangját a jelentős számú érdeklődő és a helyi sajtóban megjelent kedvező fogadtatás reprezentálja.